

**ЗА „МАЛКИЯ И СРЕДЕН БИЗНЕС“
В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК**

Здравко Минчев

Основно училище „Христо Смирненски“, Пазарджик

**ON ‘THE SMALL AND MEDIUM SIZE ENTERPRISE’
IN MODERN BULGARIAN**

Zdravko Minchev

Hristo Smirnenski Primary School of Pazardzhik

The present report treats the question of specific noun phrases with two or more adjectives obtaining the definite article in modern Bulgarian and analyses a common mistake usually made by native speakers in this respect. One such phrase is *малкият и среден бизнес* (‘the small and medium size enterprise’) which is a good illustration of the problem.

Key words: definite article, category of definiteness, conceptualization, small, medium, business, enterprise

Настоящият доклад засяга зачестяващата напоследък неправилна употреба на определителен член в именни съчетания с две и повече определения от типа „малкият и среден бизнес“. По този въпрос лаконично пише Е. Търпоманова (вж. Търпоманова 2009), а К. Попов отделя внимание на книжовната норма, като по отношение на всекидневната употреба споменава само за вероятното влияние на руския език в конкретни, изолирани случаи, без да анализира възможните причини за грешно членуване (Попов 1979: 169 – 171).

Тук се интересуваме именно от причините, но преди да разгледаме по-задълбочено това явление и да посочим повече примери от живия език, ще припомним накратко същността на морфологичната категория актуален статус на имената (определеност – неопределе-

ност) и ще приведем някои предварителни разсъждения, за да създадем база за анализ на поставения проблем.

Както вече сме изтъквали в предишни свои разработки¹, в съвременния български език категорията актуален статус на имената *се основава на отношението на говорещото лице към назоваването на предмета в речта* (Минчев 2016: 16). Чрез тази по същността си прагматична категория, намираща морфологичен израз, адресантът осъществява референцията, актуализира отношението си, назовава предмета като конкретен, определен, отделен, познат нему и на адресата член на групата предмети от същия клас с помощта на членуваните форми, а с помощта на нечленуваните форми го назовава обобщено, не като конкретен, даден предмет, а като „кой да е“ предмет от този клас². Например в изречението 1. *Мъжът се затича надолу по склона* имплицитното значение на членуваната форма е „мъжът, когото и говорещият, и слушащият вече познават от по-рано“, т.е. това не е „кой да е мъж“ от групата на обектите мъже, а именно един конкретен, за когото е ставало дума и по-рано в общуването. И обратно, ако вземем примера с нечленувано съществително име 2. *На вратата се появи млад мъж*, то поражда значението „някакъв, кой да е, непознат за говорещия и/или за слушащия мъж“, а не определен, вече споменаван по-рано мъж.

За българския език е валидно правилото, че всяко именно словосъчетание следва да бъде определено/неопределено, членувано самостоятелно. Например в 3. *Мъжът и кучето се затичаха надолу по склона*, двете съществителни имена са членувани поотделно, тъй като всяко съществително име назовава отделно понятие (‘мъж’ и ‘куче’) и следователно отделен обект. Двата обекта поотделно са назовани като познати, определени от гледна точка на говорещия (и слушащия). Правилото остава валидно и ако към съществителните имена се появят определения³: 4. *Бедният мъж и неговото куче се затичаха надолу по склона*. Появата на определенията *бедният* и *неговото* не променя факта, че мъжът и кучето са отделни същества, отделени и понятийно в езиковата памет на общуващите, а членната форма ги ак-

¹ Вж. Минчев 2012, Минчев 2016.

² Още по въпроса вж. у Зидарова 1984, Зидарова 1987, Буров 1999, Минчев 2012, Минчев 2016.

³ По думите на Й. Пенчев „признаците на категорията Det са признаци на цялото NP“ (Пенчев 1999, 516: 517) и „членът трябва да се съедини с първото прилагателно“ (пак там).

туализира в изречението като конкретни спрямо съответния им клас. Това остава в сила дори в случай че става дума за два отделни обекта, които са назовани с едни и същи съществителни, но имат различни признаци: 5. Бедният мъж и богатият мъж се затичаха надолу по склона. За да се избегне повторението на думата „мъж“, се препоръчва тя да бъде употребена само веднъж: 6. Бедният и богатият мъж се затичаха надолу по склона. Все още обаче става дума за двама отделни мъже и това личи от членуването на всяко от прилагателните имена поотделно, както и от формата за множествено число на глагола сказуемо. Нелогично от смислова и от граматична гледна точка би било изречението *6. Бедният и богатØ мъж се затичаха надолу по склона (защото единственият определителен член предполага единствен обект, за който се говори, докато формата на глагола е в множествено число), както и *7. Бедният и богатØ мъж се затича надолу по склона (тъй като единственият мъж, за когото явно се говори, не може да бъде едновременно беден и богат). Логично от смислова и от граматична гледна точка би било изречението 8. Бедният и уплашенØ мъж се затича надолу по склона (тъй като единственият определителен член показва, че става дума за единствен обект, а определенията *беден* и *уплашен* не си противоречат – мъжът може да бъде хем беден, хем уплашен). Ако членуваме и двете прилагателни имена, следва, че става дума за двама отделни мъже: 9. Бедният (мъж) и уплашеният мъж се затичаха надолу по склона (това е очевидно и от формата за множествено число на глагола в сказуемото). Не е възможно да членуваме двете прилагателни, а глаголят да остане в единствено число: *10. Бедният и уплашеният мъж се затичаØ надолу по склона., т.е. не е възможно да са едновременно правилни изреченията 9. и 10.

Изводите, които можем да направим дотук⁴, са следните:

1. **Когато в изречение има повече от едно съществително име (т.е. повече от един обект, за който се говори),** всяко от съществителните имена се членува поотделно според прагматичния избор на говорещия (изр. 3).

2. **Ако съществителните са определени чрез съгласувани определения,** последните също се членуват според избора на говорещия като назоваващи отделни обекти (изр. 4, 5, 9), а съществителните остават нечленувани.

3. **Ако два обекта се изразяват с едно съществително име (за да се избегне повторение) и се различават само по даден признак,** то

⁴ Вж. също Попов 1979.

прилагателните имена, отразяващи тези признаци, се членуват поотделно, за да се запази ясна референцията към два отделни обекта, а глаголят сказуемо е в множествено число (изр. 6 и 9).

4. Ако един обект е определен чрез два (или повече) признака, се членува само едно от прилагателните имена, изразяващи тези признаци, а глаголят сказуемо е в единствено число, с което се показва, че обектът е само един (изр. 8).

На базата на посочените примери и направените изводи вече можем да анализираме проблемните съчетания, на които се натъкваме преди всичко в медийни текстове и във форуми в интернет.

Първият пример за такова съчетание е *11. *Малкият и среден* бизнес е ключът към успеха в България. Веднага прави впечатление членуването само на първото определение (*малкият*), докато второто – неоснователно – е оставено нечленувано. В този случай вариантите за тълкуване на смисъла на изречението са два: малкият и среден бизнес е един и същ, единствен обект или малкият и средният бизнес са два отделни обекта. От ежедневието, а и от съответния закон знаем, че става дума за два отделни вида бизнес, класифицирани според различни, най-вече икономически критерии. Следва да се членуват и двете прилагателни имена и да се добави глагол в множествено число, така че да се изясни тъкмо това. Правилно би звучало така: 12. *Малкият и средният бизнес са ключът към успеха в България.*

Подобен е примерът с *13. *Основният е Закон за малките и средни* предприятия, чийто последно изменение е през 2009 година (www.hermesbg.org, правописът на оригинала е запазен – б.м., З.М.). Очевидно е, че тъкмо според споменатия закон малките и средните предприятия (синоними на малък и среден бизнес) са два отделни типа предприятия, две отделни множества и би трябвало изречението да има вида: 14. *Основният е Законът за малките и средните предприятия, чието последно изменение е през 2009 година* (тук сме коригирали правописа на цялото изречение – б.м., З.М.).

Когато се опитаме да анализираме причините за тази проява на непознаване на правилата от страна на пишещите, трябва да проследим повече и по-разнообразни отклонения, за да си създадем реалистично впечатление. Такъв случай ни предоставя следната употреба: *15. *Само когато има силно развит малък* и *среден* бизнес, тогава може да има разцвет на икономиката (<https://ubclubs.eu>). Не може да не забележим, че двете определения към думата *бизнес* са нечленувани, но това е комбинирано и с мъжки род, единствено число на съчетанието *силно развит*, което се отнася до цялата фраза *малък и среден*

бизнес. Очевидно е, че пишещият осъзнава двата вида бизнес (двата обекта от действителността) като едно цяло, като един обект (който трябва да бъде *силно развит*). Доказателство е и изречението *16. *Може ли да се прави малъкØ и среденØ бизнес?* (www.hermesbg.org), където единственото число на глагола, съгласуван със съществителното, говори за осъзнаване на двете понятия като едно. Осъзнаването на два и повече обекти (множества) като един личи и в изречение *13., където авторът членува само първото от определенията (*малките и средниØ предприятия* – подразбира се, че това са едни и същи предприятия, едно множество, макар че реално не е така; дори смислово няма как предприятията да са едновременно малки и средни).

*Срв. още: *Малкият и среден бизнес за приоритетите на правителството: *71% са на мнение, че правителството не прави почти нищо за малките и средни предприятия* (<https://alpharesearch.bg/post/659-malkiat-i-sreden-biznes-za-prioritetite-na-pravitelstvoto.html>); **Контролираният, корпоративен и купен вот се превръща в устойчив порок на българската изборна практика* (<https://news.bg/politics/kontroliraniyat-korporativen-i-kupen-vot-osnoven-porok-na-evroizborite.html>)⁵.

Изобщо от направената ексцерпция се налага заключението, че понятията „малък и среден бизнес“, „малки и средни предприятия“, „микро-, малки и средни предприятия“, „купен и корпоративен вот“, „контролиран, купен и корпоративен вот“ се схващат и се актуализират в речта като единични обекти, а не като два или три отделни обекта. Допускаме, че това е породено от факта, че обикновено в диалог, а и в съответните административни текстове (закони, наредби и пр.) те биват поставяни „под общ знаменател“, попадат в едни и същи раздели и параграфи, като така за комуникантите техните отличителни черти се размиват. За сметка на това добиват по-голяма важност общите им признаци, възникващи в съответната комуникативно-прагматична ситуация (например икономическите предизвикателства, които трите вида бизнес – микро-, малък и среден, срещат в страната, стават за говорещия база за неволното им обединяване като един обект; купеният, корпоративният и контролираният вот водят до едни и същи неуредици, „изкривявания“ в изборните резултати и вероятно затова се

⁵ Във всички ексцерпирани примери са запазени правописът и пунктуацията на източника.

тълкуват от говорещите като едно и също явление или най-малкото като три прояви на един и същи проблем).

Във връзка с това се налага да отбележим, че в своята „Морфология“ от 2007 година И. Куцаров, цитирайки Д. Горский, пише: *Във философската литература често се отбелязва, че думата означава понятие, а понятието „се определя като мисъл, в която се отбелязват общите и съществените свойства и отношения на предметите* (почерн. мое – З. М.) *от действителността*“ (Куцаров 2007: 57). Тъкмо на базата на общи и съществени свойства на предметите се реализира коментиранията в настоящия текст грешка, но общи и съществени свойства на различни понятия и съответно предмети. Иначе казано, чрез нея се „конструират“ нови, „оперативни“ за конкретния контекст понятия.

Допускането на грешки при членуването в тези словосъчетания се улеснява и от действието на закона за икономията, тъй като говорещият си „спестява“ единия от определителните членове и/или множественото число на глагола (сиреч възползва се от една „мнима“ морфологична неутрализация). Не на последно място „пестеливата“ употреба на определителен член създава у говорещия (пишещия) усещане, че речта му звучи авторитетно, „научно“. Погрешното впечатление за такова звучене идва заради струпването на определения (които изглеждат еднородни) в рамките на именната фраза, т.е. заради изтъкването на няколко характеристики на един и същи (по мнението на адресанта) обект. Например в съчетание от типа *контролираният, корпоративен и купен вот* определенията сякаш се отнасят до един и същи обект от действителността, което създава невярна (но желана от адресанта) представа за детайлно познаване на предмета на разговора.

Възможно е причината за възникването и употребата на съчетанието, представено в заглавието на доклада, да се потърси и във влиянието, което международната комуникация оказва върху българския език. В англоезичните медии се срещат няколко разновидности на израза: в единствено число: *small and mid-sized enterprise*Ø, *small and medium enterprise*Ø, *small-to-medium-size enterprise*Ø, *small and midsize business*Ø; но също и в множествено: *small and medium-sized enterprises*, *small and medium enterprises* и значително по-рядко *small and medium-sized businesses*⁶.

⁶ Наблюденията ни нямат статистическа стойност, тъй като докладът има по-скоро предварителен характер.

Вижда се, че в посочените примери разколебаването в определеността на именното словосъчетание също се наблюдава често, преди всичко при оразличаване на формите за единствено и множествено число. Макар че в английски език категорията се различава значително в някои свои аспекти и пълният анализ на ексцерпиранията случаи изисква значително по-обемно съчинение от настоящото, „с просто око“ се вижда, че най-„категорично“ в осъзнаването на двата обекта като един очевидно е словосъчетанието *small-to-medium-size enterprise*^Ø, където фактически двете определения (*small* и *medium-size*) са слети в една (макар и сложна от морфологична гледна точка) лексикална единица.

Струва си да се отбележи обаче, че разглежданото отклонение не се ограничава само до споменатите няколко словосъчетания в българския език. Вероятно поради зачестилата им употреба (а и поради някои от причините, изброени по-горе – главно осъзнаването и актуализирането на няколко обекта като един) по аналогия с тях много пъти срещаме и други примери от същия синтактичен тип (вж. ексцерпцията по-долу). Това сочи, че явлението се задълбочава и добива очертания на тенденция както в устната, така и в писмената речева практика. Не е без значение доколко тази тенденция би могла да прерасне в своеобразен узус най-вече заради своята „икономичност“. От ексцерпиранията примери е видно, че текстовете в медийната сфера изобилстват от подобни употреби в разнообразен контекст. Те също, изглежда, са резултат от това, че говорещият (пишещият) осмисля два или повече обекта като един на базата на контекста, в който ги назовава, сиреч заради комуникативно-прагматичните цели на изказването си. Например в изречението *17. *По ключовите теми на вътрешната и външна^Ø политика нямаме никакви разминавания* (<https://www.facebook.com/VeselinDremdjiev>) очевидно авторът negliжира факта, че назовава два обекта за сметка на общото между тях – за него е по-важно това, че са политики, отколкото че са различни по вид, а също и че с такава употреба си спестява известна граматическа (липса на граматичен маркер за членуване), но и логико-семантична (липса на осмисляне на повече обекти) натовареност при изказването. Бихме могли да приемем това и като един вид имплицитно обобщаване на назованите обекти (или на понятията за тях).

Срв. още: **Промяна на вътрешната и външна политика на България* (<https://istoria.bg/booktext/promyana-na-vatreshnata-i-vanshna-politika>); **Правосъдният министър проф. Янаки Стоилов предложи закриването на спецпрокуратурата и спецсъда, както и предложи къде да бъдат пренасочени сегашните и бъдещи дела* (<https://www.youtube.com/watch?v=Yhw7w3C-Xgg>); **Сред общите*

приоритети на БСП и ИТН е промяна на системата на финансиране на **средното и висше образование** (<https://bnt.bg/news/panorama-06082021-297532news.html>); *Разработена за тези условия методология няма, но с няколко конкретни действия училищата бих могли да спомогнат за по-смисленото и здравословно протичане на **присъствените и дистанционни** занятия (<https://www.facebook.com/105758050796225/posts/589528195752539/>); *В анализите за развитието на институцията точно и обективно показвам **положителните и отрицателни моменти**, посочвам пътища за преодоляване на дефицитите и поставям разумни срокове за изпълнение на конкретни задачи (<https://portfolio.shkolo.bg/p/9273>).

Последното обаче не е непременно задължително, както свидетелства друг пример: *18. *Хаосът става пълен, циркът уникален, а парламентарната и политическа криза се задълбочават бързо до конституционна* (<https://www.facebook.com/PravosadieZaVseki>). Тук, макар на пръв поглед да се вижда същият тип синтактични отношения, глаголят фиксира числото на обектите и показва, че пропускането на определителния член е преди всичко само за удобство, а не и заради обобщено осъзнаване на двата вида кризи. Възможно е и друго тълкуване: съществува една криза, която е едновременно парламентарна и политическа (тогава изборът на членуване е коректен), но следва неправилна употреба на глаголното число.

Нека подчертаем и че въпросното **логико-семантично** обобщаване, обединяване на два и повече предмета като един в изказването чрез пропускане на определителен член при назоваването на единия от тях е различно от обобщеното **граматично** представяне на предмета като „неконкретен“ в рамките на категорията актуален статус на имената, което също се постига с нулев маркер за определеност. Да сравним две изречения с цел изясняване на споменатата разлика: 19. **В Османската империя **политическата и икономическа** криза се задълбочават* и 20. *Всички войни в Османската империя са последвани от **икономическа** криза*. В изречение 19 има неправилно семантично обединяване, обобщаване и представяне на два обекта от действителността – политическата и икономическата криза – като един благодарение на пропуснатия определителен член (**икономическата**), но граматично те са обозначени като конкретни, познати заради наличието на определителен член при първото определение (**политическата**) – очевидно вече е споменавано за тях по-рано. В изречение 20, напротив, става дума за граматична обобщеност (неопределеност) като основно значение на немаркирания член в опозицията конкретност – неконк-

ретност – говори се за икономическа криза „по принцип“, не за някоя, вече споменавана, конкретна, определена икономическа криза.

<p>Логико-семантична обобщеност – обединяване на различни понятия на базата на общ признак</p>	<p>Ненормативна липса на определителен член в именна фраза с повече от едно определение</p>	<p><i>*В Османската империя политическата и икономическа криза се задълбочават.</i></p>
<p>Граматична обобщеност – липса на данни за определеност</p>	<p>Нормативна липса на определителен член в именна фраза с едно определение</p>	<p><i>Всички войни в Османската империя са последвани от икономическа криза</i></p>

Заслужава отделно внимание и фактът, че грешка при членуване и съответно обединяване, обобщаване на назоваваните обекти като един не се наблюдава в случаи, когато признаците са по-малко абстрактни или когато тълкуването им като признаци на отделни обекти не може да породи никакво колебание. Такива са например случаите на прилагателни за национална принадлежност: 21. *В своите завоевателни войни в Африка и Азия европейските сили допускат не по-малко фрапантни грешки от тези, направени от руското и османското командване* (Аврамов 2018: 485). Определенията са членувани правилно. Несъмнено тук е невъзможно тълкуване на руското командване и османското командване като един-единствен обект, съответно в подобен тип изречения не се наблюдават грешки (не се среща например: **...руското и османско командване*). Следователно можем да заключим, че запознатостта на адресанта с темата на общуване е друг фактор, влияещ върху възникването на колебание и допускането на грешка. Бихме предположили и че понякога колебанието може да се породи не толкова от непознаване на предмета на разговор, колкото от стремежа към по-бързо протичане на комуникацията, което пречи на внимателното осмисляне на казаното – нека не забравяме, че примерите са основно от медийната сфера, т.е. от сфера, в която бързината на създаване на текстовете е целенасочена и значително по-голяма, отколкото другаде.

И така, същността на изследваното езиково явление се свежда до логическо осъзнаване, преосмисляне, обобщаване, актуализиране на два или повече обекта от действителността като един, а възможните причини, които изложихме дотук, са следните: 1. Недостатъчно познаване на предмета на общуване, което води до пренебрегване и изтласкване на важни признаци на обектите към периферията на съзнанието⁷; 2. Стремех към бърза комуникация, който пречи на осмислянето на предмета, на внимателното планиране на изказването и на избора на изразни средства; 3. Законът за езикова икономия подпомага, катализира явлението (пропуска се членна морфема и/или маркер за число); 4. Влияние на чуждоезикови модели; 5. Стремех към „научност“ на изказването. Би било целесъобразно по предложените пет точки да се изготви и анкета, която да помогне за експерименталната верификация на всяка от хипотезите.

Независимо от възможните синтактико-семантични интерпретации и възможните причини за допускането на разглежданите грешки при членуването няма никакво съмнение, че в езика се е породило колебание, което следва да бъде обсъдено не само с аналитична, но и с чисто педагогическа цел. Безспорно днес тъкмо медийната сфера упражнява най-голямо влияние върху езиковата култура и речевите навици на учениците, а и на останалите носители на езика, но в същото време тя е и сферата на общуване, в която езикът е „подложен“ на най-интензивни и разнообразни по своята същност и произход влияния. Това я прави източник на любопитни открития, но и катализатор на различни тенденции. Ето защо е необходимо научната общност да проявява висока чувствителност към езиковите грешки и да работи енергично за изясняване на причините за разнообразните отклонения и да припомня и популяризира съответната езикова норма.

Редно е да посочим, че повдигането на въпроса за неправилното членуване би могло да допринесе допълнително и за изясняване на проблеми в сферата на квантифицираща функция на определителния член, на прагматичната роля на членуването в актуалната реч и на влиянието на синтактичните модели на английския език върху моделите в българския. Едно по-задълбочено изследване може да хвърли допълнителна светлина и върху процеса на концептуализация на обектите от действителността в мисълта и върху динамиката на връзката език – реалност.

⁷ Вж. още у Стаменов 2016.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов 2018:** Аврамов, Д. *Новата държава*. [Avramov, D. *Novata darzhava*.] София: Ентусиаст, 2018.
- Буров 1999:** Буров, С. За инвариантното значение на категорията определеност/неопределеност в съвременния български език [Burov, S. *Za invariantното znachenie na kategoriyata opredelenost/neopredelenost v savremenniya balgarski ezik*.] К. Цанков, А. Петкова (съст.). *Българистични проучвания. 5. Актуални проблеми на българистиката и славистиката*. Велико Търново: Св. св. Кирил и Методий, 1999.
- Зидарова 1984:** Зидарова, В. За някои особености в плана на изразяване на категорията определеност – неопределеност (към лингвистичната типология на определителния член). [Zidarova, V. *Za nyakoi osobenosti v plana na izrazyavane na kategoriyata opredelenost – neopredelenost (kam lingvistichnata tipologiya na opredelitelniya chlen)*.] // *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ – Филология*. Т. 22, кн. 1. Пловдив: ПУ „Паисий Хилендарски“, Печатна база, 1984.
- Зидарова 1987:** Зидарова, В. Към въпроса за семантичното съдържание на определеността и неопределеността в българския език. [Zidarova, V. *Kam vaprosa za semantichното sadarzhание na opredelenostta i neopredelenostta v balgarskiya ezik*.] // *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ – Филология*. Т. 25, кн. 1. Пловдив: ПУ „Паисий Хилендарски“, Печатна база, 1987.
- Куцаров 2007:** Куцаров, И. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. [Kutsarov, I. *Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya*.] Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2007.
- Минчев 2000:** Минчев, З. Още веднъж за зависимостта между „определеност“ и „аспектуалност“ в структурата на българското изречение (с оглед на кванторната теория). [Minchev, Z. *Oshte vednazh za zavisimostta mezhdu „opredelenost“ i „apsektualnost“ v strukturata na balgarskoto izrechenie (s ogled na kvantornata teoriya)*.] // *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*, т. 38. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2000. <<http://georgesg.info/belb/studenti/minchev/Zdravko011.htm>> (10.06.2021).
- Минчев 2012:** Минчев, З. Нови щрихи към въпроса за инвариантното значение на категорията „определеност – неопределеност“ („положение“). [Minchev, Z. *Novi shtrihhi kam vaprosa za*

invariantното значение на категорията „определеност – неопределеност“ („polozhenie“).] // *Български език и литература*, т. 54, кн. 3. София: LiterNet, 2012.

Минчев 2016: Минчев, З. Към въпроса за категорията „актуален статус на имената“ („определеност – неопределеност“) и нейния семантичен инвариант“ [Minchev, Z. Kam voprosa za kategoriyata „aktualen status na imenata“ („opredelenost – neopredelenost“) i neuniya semantichen invariant.] // „Слово и памет“, XVIII национална научна конференция за студенти и докторанти. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2016.

Попов 1979: Попов, К. *Съвременен български език. Синтаксис*. [Popov, K. Savremenен balgarski ezik. Sintaksis.] София: Наука и изкуство, 1979.

Пенчев 1999: Пенчев, Й. Синтаксис. [Penchev, Y. Sintaksis.] // *Съвременен български език*, ред. Тодор Бояджиев. София: Петър Берон, 1999.

Стаменов 2016: Стаменов, М. *Език, когнитивни структури и структура на съзнанието*. Автореферат на дисертация за присъждане на научната степен „доктор на филологическите науки“. [Stamenov, M. Ezik, kognitivni strukturi i struktura na saznaniето. Avtoreferat na disertatsiya za prisazhdane na nauchnata stepen „doktor na filologicheskите nauki“.] София: Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 2016.

Търпоманова 2009: Търпоманова, Е. *За „малкия и среден бизнес“*. [Tarpomanova, E. Za „malkiya i sreden biznes“.] // *Български език*, 2009, бр. 3, 148 – 149. София: LiterNet, 2009.